

LÆRERVEJLEDNING

Forløbets navn	Sammensatte navneord
Nøgleord	Morfologi, morfologisk opmærksomhed, ordkendskab, stavning, afkodning
Evt. branchetoning	Kan anvendes inden for alle brancher. Forløbet kan med fordel rettes mod den enkelte branche
Forløbets omfang	6 lektioner (gerne fordelt på 2-3 gange)
Forløbets overordnede formål	Formålet er at forstå begrebet sammensatte ord og at blive i stand til at afgøre, om et ord skal skrives sammensat i egne tekster
Forløbets skriftsproglige færdighedsmål	<p>Tilegnelsen af viden om, hvornår ord skrives sammensat og at kunne gøre brug af denne i egne tekster</p> <p>Deltageren kan</p> <ul style="list-style-type: none">• genkende sammensatte navneord• forklare sammensatte navneords opbygning• forklare sammensatte navneords betydning• afgøre om et navneord skrives sammensat
Forløbet vigtigste delmål	<p>Tilegnelse af viden om:</p> <ul style="list-style-type: none">• sammensatte ords opbygning• sammensatte ords betydning• hvornår et ord skrives sammensat
Deltagerforudsætninger	Besiddelse af et basalt ordforråd på dansk Et overordnet kendskab til navneordenes fire bøjningsformer

Hvad skal underviseren og deltagerne bruge?	Både underviseren og deltagerne skal anvende computer, papir og blyant. Optimalt arbejder deltagerne også på computer, men dette er også muligt på en tablet.
Referencer	Trine Lykke Gandil: Betydeligt. En grundbog i morfologi for undervisere i læsning og stavning. Samfundslitteratur 2019 Elisabeth Arnbak: Er mor-femdeling mord? Et materiale til undervisning i morfologi. Special-pædagogisk Forlag 1993

FORLØBET	
Lektion 1-2	<p>Mål for lektion 1-2</p> <ul style="list-style-type: none"> • introduktion til begrebet sammensatte ord • definition af begrebet sammensatte ord • udvikling af morfologisk opmærksomhed <p>Dannelsen af ord med det samme rod morfem – ordet kage</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Blikfang: Gå på internettet, og angiv søgeordet "kage" under billedsøgning. Siden vises, imens deltagerne henter deltagerarket frem på skærmen eller får udleveret dette i papirform 2. Gennemgå definitionen af begrebet sammensatte ord, som det fremgår af deltagerarket: <i>Et sammensat ord er et ord, der er sat sammen af flere ord. De enkelte ord, rod morfemerne, kan stå alene med deres egen betydning.</i> <p>Gør opmærksom på, at sammensatte ord kan bestå af ord fra forskellige ordklasser. I dette forløb vil vi dog kun arbejde med sammensatte navneord.</p> <p><i>Eksempler: citron-kage og jord-bær-lag-kage</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Angiv de enkelte rod morfemer med en farve. På en tavle kan der i stedet sættes en firkantet ramme rundt om de enkelte rod morfemer

Det første sammensatte ord består dermed af to rodformer, mens det sidste består af fire rodformer

Når ord sættes sammen, skal der nogle gange tilføjes et limebogstav. Limebogstaverne er "e", "s" og "n"

Eksempler: jul-e-kage, gul-e-rod-s-kage og rose-n-kage

Fremhæv det sidste ord "rosenkage", der ikke er så almindeligt. Hvilken kage er mon det?

3. Fremhæv følgende: Der findes ingen regler for, hvornår der skal tilføjes et limebogstav. Det er det første rodform, der bestemmer, om dette skal tilføjes. Eksempelvis vil alle ord med rodformet "jul" altid skulle tilføjes limebogstavet "e": jul-e-træ, jul-e-gave og jul-e-ferie. Derfor vil man ved opslag i en ordbog kunne konstatere, om der skal tilføjes et limebogstav efter et rodform.

For deltagere med dansk som andetsprog er anvendelsen af limebogstaver en udfordring, og derfor kan de have behov for støtte fra underviser.

4. Stil følgende spørgsmål i plenum:
Hvad er forskellen på en formkage og en kageform?

Fremhæv følgende:

Det sidste ord giver grundbetydningen

Det første ord specificerer betydningen af hele ordet

5. Find et billede af en regnbuekage og efterfølgende en flagkage på internettet. Stil deltagerne spørgsmålet, hvad de tror, navnet på disse kager kan være.

Opgave 1

Sæt navn på disse kager, og skriv rodformerne

1. Denne opgave løses først i par, og gennemgås efterfølgende i plenum.

	<p>2. Der er fokus på kagens navn. Hvorfor har kagen fået dette navn?</p> <p>3. Alle deltagerne byder ind, og underviseren hjælper undervejs</p> <p>Citron-kage: ingrediensen Krans-e-kage: formen Lag-kag: opbygningen Fremhæv, at ordet "lag" ændrer udtale, ligesom ordet "flag" i "flagstang" og "dag" i "daginstitution" Bryllup-s-kage: anledningen Drømme-kage: effekten</p> <p>Efter en grundig gennemgang af opgaven stilles disse spørgsmål i plenum:</p> <ul style="list-style-type: none">• Hvad er en marmorkage?• Hvorfor har en citronkage mon fået navnet citronmåne?• Hvad er en skildpaddeislagkage?• Hvad kan en benzinkage være? <p><i>Svar: en kage, som kan købes på en tankstation f.eks. en citronmåne, en mazarintærte og en hindbærroulade</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Kender du en Kaj-kage? Hvorfor har den fået dette navn? Vis eventuelt et billede af kagen.
	<p>Opgave 2</p> <p>1. Introduktion til opgaven "Skriv 10 sammensatte ord, hvor ordet "kage" er det sidste rod morfem" Deltagerne arbejder i par, og der kan hentes støtte og inspiration fra underviser</p> <p>2. Giv deltagerne fem minutter til at løse opgaven. I gennemgangen af opgaven lægges der vægt på ordets opbygning og betydning</p>
	<p>Opgave 3</p>

	<p>Denne opgave har til hensigt at vise deltagerne, hvordan viden om det sidste rod morfem kan være en stor hjælp i læsningen og stavningen af ord.</p> <p>Fremhæv, at identifikationen af det sidste rod morfem kan hjælpe til afkodningen og forståelsen af hele ordet, da sidste rod morfem afgrænser ordets betydning.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Deltagerne anvender et ordforslagsprogram til at finde sammensatte ord med rod morfemet "kage" som det sidste rod morfem. Dette gøres ved at sætte et jokertegnet * foran ordet "kage"
<p>Lektion 3</p>	<p>Mål for lektion 3</p> <p>Deltageren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • danne nye ord, hvor det første rod morfem er det samme • danne nye ord med et konkret tema • afgøre, om rod morfemerne kan byttes om og forklare ordets betydning og køn <ol style="list-style-type: none"> 1. Gennemgang af tekst fra deltagerarket: <p><i>Det sidste rod morfem er det vigtigste og bestemmer ordets køn</i></p> <p><i>Det første rod morfem specificerer ordets betydning</i></p> <p>En fagskole – et skolefag</p> <p>Et kaffefilter – en filterkaffe</p> <p>Eksempelvis vil alle sammensatte ord, der har rod morfemet "hus" som det sidste være intetkøn:</p> <p>et rækkehus, et højhus, et legehuse osv.</p> <p>Det kan være nødvendigt at repetere de to køn på dansk.</p> 2. I plenum byder deltagerne ind med nye sammensatte ord, hvor ordet skole er det sidste rod morfem. Herefter skal deltagerne kategorisere disse ord. Eksempelvis danseskole, tegneskole, sprogskole, køreskole, sangskole, musikskole,

	<p>balletskole, byskole, landsbyskole, højskole, efterskole og aftenskole</p>
	<p>Opgave 4</p> <p>1. Introduktion til opgaven: Skriv 6 navneord, hvor det første rod morfem er kage I denne opgave skal deltagerne danne nye ord, hvor ordenes sidst rod morfem er forskellige. Nævn disse to eksempler: kagerulle og kagebord I gennemgangen af opgaven skal der være fokus på ordenes opbygning og deres betydning, altså at det sidste ord giver grundbetydningen, mens det første ord specificerer betydningen af hele ordet.</p>
	<p>Opgave 5</p> <p>1. Introduktion til opgaven: Skriv de sammensatte ord, hvor rod morfemerne kan byttes om. Eksempel: formkage-kageform</p> <p>2. Gennemgå opgaven i plenum med fokus på ordenes opbygning og deres betydning</p>
	<p>Opgave 6</p> <p>1. Introduktion til opgaven ” Skriv en indkøbsliste med 10 sammensatte ord”: Forestil dig, at du skal have gæster og vil tilberede en middag. Skriv sammensatte ord, der skal stå på indkøbslisten. Hvis opgaven løses digitalt, anvendes et ordforslagsprogram I gennemgangen af opgaven skal der være fokus på ordenes opbygning og deres betydning</p> <p>Alternativer til skriveopgavens emne: arbejdsredskaber/picnickurven/rejsekufferten</p>
Lektion 4	<p>Mål for lektion 4</p> <p>Deltageren kan</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • bøje udvalgte sammensatte navneord • danne selvvalgte sammensatte navneord
	<p>Opgave 7</p> <p>Denne opgaves formål er, at deltageren bliver i stand til at bøje navneord for at kunne afgøre, om et ord er sammensat</p> <p>Omfanget af introduktionen afhænger af deltagerens viden om navneord i forhold til deres definition og bøjning.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Fremhæv, at navneord er ting, personer, dyr og begreber. Eksempler: kaffekop, medarbejder, hundehvalp og feriedag Navneord kan typisk findes ved at sætte "en" eller "et" foran 2. Introduktion til bøjningen af navneord I gennemgangen lægges der vægt på bøjningsmorfemernes funktion og deres betydning, altså at bøjningsmorfemer tildeler et ord en specifik betydning. Forklar forskellen på betydningerne i dette eksempel: Jeg sætter en kaffekop/kaffekoppen/kaffekopper/kaffekopperne på bordet 3. Præsentation af opgaven "Bøjning af navneord" Deltageren skal skrive en bindestreg imellem stammen og bøjningsmorfemet
Lektion 5-6	<p>Mål for lektion 5-6</p> <p>Deltageren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • identificere sammensatte navneord i en fagtekst • identificere sammensatte navneord i egen tekst • afgøre om et ord er sammensat vha. reglen om bøjning
	Opgave 8

	<p>Find sammensatte ord i en fagtekst Fremhæv, at navneord er ting, personer, dyr og begreber</p> <p>Alternativ tekst: en tilbudsavis eller en menu Instruktion: fremhæv 10 sammensatte ord i teksten Markér herefter rod morfemerne</p>
	<p>Opgave 9</p> <p>Introduktion til bøjning af navneordene i opgave 8</p>
	<p>Opgave 10</p> <p>Introduktion til opgaven: Skriv en tekst på 8-10 linjer, og find sammensatte navneord i teksten. Skriv dem i dette skema.</p> <p>Denne opgave kan udvides med bøjningen af de valgte navneord, eventuelt kun mundtligt</p> <p>Alternativ tekst: en ønskeseddel</p>
	<p>Opgave 11</p> <p>Introduktion til opgaven: Afgør forskellen i betydning afhængig af, om ordet er sat sammen eller ej. Denne opgave løses i par eller individuelt.</p> <p>Efterfølgende gennemgås opgaven mundtligt i plenum, hvor den enkelte betydning forklares af kursisten med eventuel hjælp fra underviser.</p>
	<p>Opgave 12</p> <p>Introduktion til opgaven "Find vej igennem labyrinten". Understreg, at man kun kan gå vandret og lodret. Start ved ordet, der er markeret med grøn farve.</p>
	<p>Supplerende CL-opgaver</p>

Opgave 1

Deltagerne deles op i to grupper

Hver gruppe danner 20 sammensatte ord

Gruppen vælger et af den anden gruppes ord og får ét point for korrekt svar på:

- Rodmorfemerne i ordet
- Bøjning af ordet
- Dannelsen af et nyt ord med samme rod morfem

Opgave 2

Underviseren vælger et produktivt ord inden for branchen, der kan danne sammensatte ord

Deltagerne deles op i to grupper

Hver gruppe danner så mange sammensatte ord som muligt på 20 minutter

Eksempler på ord inden for rengøringsbranchen:

gulv-

/spand/moppe/skrubbe/klud/tæppe/måtte/panel/flise/planke

-gulv/træ/flise/linoleums/parket/planke/cement/

feje-kost/blad/bakke/

Eksempler på ord inden for betonreovering: beton-/-beton

Opgave 3

Deltagerne deles op i par. Hvert par laver en ordslange.

Læg ud med ordet "citronkage"

Eksempel: citronkage-kagetallerken-tallerkenrække-rækkehus osv.

Forslag til videre progression

- Få deltagerne til at gentage reglen jævnligt ved at spørge, hvorfor et givent ord skal skrives i ét ord
- I forbindelse med tekstskrivningens korrekturfase at gennemse egen tekst for sammensatte ord
- At arbejde med sammensatte ord, der ikke er navneord. Det vil være hensigtsmæssigt at arbejde med sammensatte udsagnsord før sammensatte tillægsord.